

PAULINA SOCHA*, KLAUDIA SOCHA**

Wybrane czynniki podejmowania aktywności rekreacyjnej przez odwiedzających miejskie parki w Katowicach

Streszczenie. Katowice pełnią rolę centralnego miasta Aglomeracji Śląskiej. Powszechnie kojarzone są z industrializacją i przemysłem górniczym, ale cechuje je także bogactwo terenów zieleni. Sport w Katowicach ma swoją długoletnią historię. Kultura fizyczna rozwijała się wraz ze zmianami polityczno-gospodarczymi oraz głównymi ideami płynącymi z zagranicy. Również obecnie można zauważyć na terenie miasta rozwój współczesnej tendencji – ruchu na świeżym powietrzu. W przeprowadzonym badaniu dotyczącym aktywności fizycznej mieszkańców Katowic ($N = 250$) wzięto pod uwagę 11 parków miejskich. Celem badania była identyfikacja wybranych czynników warunkujących rozwój rekreacji na terenach parków miejskich Katowic. Stwierdzono, że katowickie parki dzięki dostępności komunikacyjnej i posiadanej bazie rekreacyjnej mogą być odpowiednimi miejscami do uprawiania różnych terenowych form ruchu sportowo-rekreacyjnego.

Słowa kluczowe: Katowice, sport, rekreacja, parki miejskie

1. Wprowadzenie

XXI w. wniósł wiele zmian w życie społeczeństwa. Stało się ono wygodniejsze, ale i znacznie szybsze. Ludzie spędzają wiele godzin w pracy, stresują się i spieszą. Jedzą szybko i niezdrowo, w biegu. Rozwija się wiele chorób cywilizacyjnych oraz rośnie problem otyłości w społeczeństwie. Z drugiej strony popularność zyskuje sport i zdrowy tryb życia. Zwiększa się zapotrzebowanie na aktywność fizyczną.

---

* Doktorantka Akademii Wychowania Fizycznego w Katowicach, e-mail: paula_socha@interia.eu, tel. 504 687 043.

** Doktorantka Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, e-mail: k.claudelle@gmail.com, tel. 518 725 972.

Mapa 1. Mapa dźwiękowa terenów zieleni Katowic Marcina Dymitra

Źródło: <http://mapadzwiekowa.medialabkatowice.eu/> [19.12.2015].

W przeprowadzonych w 2011 r. badaniach ankietowych wśród mieszkańców Katowic aż 67,5% oceniło siebie jako aktywnych rekreacyjnie (Strategia Rozwoju Sportu). Wraz z popularyzacją sportu pojawiła się tendencja do podejmowania aktywności fizycznej na świeżym powietrzu (Weng, Chiang 2014).

Parki oferują wiele możliwości uprawiania terenowych form aktywności fizycznej. W badaniu przeprowadzonym w 2015 r. przez Stephanie Child stwierdzono, że parki i ich funkcje sportowo-rekreacyjne pełnią kluczową rolę w utrzymaniu zdrowia publicznego oraz promocji właściwych zachowań i nawyków. Aktywność fizyczna uprawiana na tych terenach jest dostępna, bezpieczna, umiejscowiona w bliskiej odległości domu i tania (Child i in. 2015). Społeczeństwo coraz częściej to zauważa i wykorzystuje. Lincoln Larson i in. w swoim badaniu z 2014 r. wykazali, że około 85% odwiedzających parki stanowe w Georgii

podejmuje w nich aktywność fizyczną (Larson i in. 2014). Zatem można przyjąć, że parki są odpowiednimi miejscami do uprawiania sportu. Zastanawiające może być kryterium płci, które mogłoby różnicować formy aktywności podejmowane przez kobiety i mężczyzn. Zastanawiano się też, czy oferta parków zaspokaja potrzeby wszystkich użytkowników. Jonathan Casper sprawdził, jakie formy są uprawiane w zależności od płci. W badaniu stwierdził, że zarówno kobiety, jak i mężczyźni podejmują podobne aktywności fizyczne na terenach zieleni. Wymienił m.in.: zabawy z dziećmi, jogging i spacer (Casper, Harolle, Kelley 2013).

Celem badania była identyfikacja czynników warunkujących rozwój rekreacji na terenach parków miejskich dużych miast na przykładzie Katowic. Powierzchnia Katowic wynosi ok. 16464 ha. Tereny zieleni zagospodarowanej przez człowieka zajmują jej 13%, natomiast same parki – 2% (ok. 370,85 ha). Badanie przeprowadzono w 11 katowickich parkach. Były to: Park Kościuszki, Katowicki Park Leśny, Park Zadole, Park w Murckach, Park Giszowiec, Park Olimpijczyków, Park Bogucki, Park Wełnowiecki, Park Alojzego Budnioka, Park Załęski oraz Lasek Alfreda (część z nich zaznaczono na mapie 1).

2. Sport amatorski i rekreacja na terenie Katowic – ujęcie historyczne

W rozwoju sportu i rekreacji w Katowicach można wyróżnić kilka etapów. Pierwsze aktywności fizyczne obserwowano podczas obchodzonych świąt kościelnych. Były to niezorganizowane formy z przewagą wątków rustykalnych, np. wyścigi sań organizowane w wigilię Bożego Narodzenia (Steuer 2012), igrzyska ludowe odbywające się w dniu św. Jana Chrzyciela czy turnieje strzeleckie, które rozgrywane były w drugi dzień Zesłania Ducha Świętego (Steuer 2007).

Katowice były pionierem w budowaniu struktury kultury fizycznej. Wielokulturowość miasta pozwalała na napływ idei zagranicznych. W pierwszym etapie rozwoju kultury fizycznej w Katowicach wpływ miała społeczność niemiecka, żydowska i polska. Według Antoniego Steuera faza ta bazowała na „ruchu gimnastycznym i sportowym, wychowaniu fizycznym, przysposobieniu wojskowym, turystyce” (Steuer 2007). Od 1860 r. odradzał się ruch turnerski. Na jego podstawie wykształciło się w Katowicach wychowanie fizyczne, które zostało wprowadzone do szkół średnich już w latach 60. XIX w. (Programm des Städtischen Gymnasiums).

Rzeka Kłodnica stanowiła granicę dla rozwoju kultury fizycznej i jednostek organizacyjnych na terenie miasta. Dopiero po 1901 r. akcja Volks- und Jugendspiele wyrównała te dysproporcje, rozprzestrzeniając się na całą rejencję opolską. Szybko stała się systemem szkolnego wychowania fizycznego na terenie całych

Katowic (m.in. w Bogucicach, Załężu, Dębie). Rekreacja zaczęła się rozwijać na terenie miasta już w drugiej połowie XIX w. Pierwszą dyscypliną było kolarstwo, które wynikało z potrzeby podróży i transportu. Od 1876 r. według idei medycznych doktora Kneippa powstawały na stawach kąpieliska letnie. Natomiast w 1895 r. dzięki inicjatywie doktora Holtzego wybudowano krytą łaźnię przy ówczesnej ul. Mickiewicza. Był to pierwszy tego typu obiekt w Polsce (Programm des Städtischen Gymnasiums).

Wieloletnią tradycję w Katowicach mają również takie dyscypliny, jak: piłka nożna, podnoszenie ciężarów (Szopienice), zapasy, sport pływacki (od 1912 r.) oraz tenis.

W rozwoju kultury fizycznej do I wojny światowej na terenie Katowic sporą rolę odegrał ruch narodowo-niepodległościowy, tworząc towarzystwa gimnastyczne „Sokół” oraz niemieckie socjaldemokratyczne organizacje typu Arbeiter Sportvereinen.

Podczas I wojny światowej tempo rozwoju sportu zmalało, jednak u jej schyłku pojawiła się pierwsza organizacja wychowania fizycznego (Nikiszowiec) i Towarzystwo Gimnastyczno-Sportowe „Piast” (Programm des Städtischen Gymnasiums).

Po I wojnie nastąpił zryw cywilizacyjny, który stał się przełomem w rozwoju kultury fizycznej. Do otwartych Katowic z Zachodu dotarł popularny wtedy ruch sportowy, który zniósł panujący dotychczas monopol niemiecki w katowickiej kulturze fizycznej. Rozwój nowego trendu skutkowało pojawieniem się innowacyjnych kierunków konkurencji systematycznie wprowadzanych w struktury klubów i organizacji sportowych, tj. boks, piłka rowerowa, kolarstwo halowe, piłka ręczna i jeździectwo. Wśród dyscyplin sportowych pojawiło się równouprawnienie – gimnastyka przyrządowa przestała pełnić funkcję podstawowej. Wyrównanie szans i możliwości zaobserwowano również pod względem płci. Na Giszowcu miały miejsce początki kobiecego pływania i golfa (w skali województwa) oraz curlingu (w skali Polski) (Steuer 1999).

W okresie międzywojennym w obliczu sytuacji politycznej w organizacjach młodzieżowych i paramilitarnych postawiono głównie na rozwój sportów obronnych, takich jak: strzelectwo, modelarstwo wodne, szybownictwo (Kęsik 1996).

Po przyłączeniu Katowic do II RP i reformie walutowej zaczął się ich dynamiczny rozwój na miarę miasta wojewódzkiego. Miasto zaczęło odgrywać najważniejszą rolę na Śląsku pod względem kultury fizycznej. W Katowicach powstały nowe, ogólnopolskie centrale sportowe: atletyczne, sportów motorowych, bokserskie oraz gier zespołowych.

W 1939 r., wraz z wkroczeniem wojsk hitlerowskich, wszystkie dotychczasowe modele i zasady kultury fizycznej zostały zlikwidowane na rzecz niemieckiego systemu sportowego. Dopiero po wyparciu wojsk niemieckich Katowice mogły

odbudować swoją bazę i strukturę sportu. Na podstawie uchwał z 1946 r. przyjętych przez władze miejskie powstał Miejski Komitet Kultury Fizycznej, który przetrwał do 1974 r. Od 1975 r. zaczął działać Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji. W latach odbudowy 1945-1949 po aktywizacji środowiska akademickiego powstał pierwszy w Katowicach klub Akademickiego Związku Sportowego.

W połowie XX w. w PRL-u przeprowadzono reformę kultury fizycznej na wzór sowiecki, którą cechowały centralizacja i odrzucenie wartości zachodnich. Powstało wiele nowych instytucji, jak Sekcja Sportowa Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Katowicach oraz rozbudowana administracja. W porównaniu do krajów zachodnich poziom sportowy bardzo się obniżył. Nie mógł już promować systemu socjalistycznego na arenie międzynarodowej – groziłoby to wykazaniem wyższości systemu kapitalistycznego. Sport zszedł więc na dalszy plan. W socjalizmie skupiono się na „sporcie masowym”, obejmującym głównie defilady sportowców, manifestujących aktualne hasła polityczne. Sport stał się pracą, a praca sportem. Po śmierci Stalina stopniowo zaczęły rozwijać się nowe dyscypliny sportu, tj. sekcja rugby (1954), piłka rowerowa (1956), badminton i dżudo (lata 60.).

Przełom w rozwoju kultury fizycznej nastąpił w 1957 r. Oddzielono sport kwalifikowany od rekreacji fizycznej (wcześniej „sport masowy”). Priorytetowa pozycja górnictwa stała się dźwignią rozwoju sportu wyczynowego. Skupiono się na procesach integracyjnych państwa. Dzięki nim możliwa była ponadregionalna, ogólnopolska, a następnie międzynarodowa rywalizacja sportowa. Kluczową rolę w połączeniu ruchu sportowego na terenie województwa śląskiego ze strukturami polskimi odegrał Stanisław Nagaj.

Lata 70. zaowocowały reorganizacją sportu zarówno akademickiego, jak i szkolnego. Znaczenia nabrały Towarzystwa Krzewienia Kultury Fizycznej, które miały za zadanie promować ideę zorganizowanego sportu oraz ośrodki rekreacji świątecznej, np. Dolina Trzech Stawów. W tym czasie powstała również koncepcja Miejskiego Parku Leśnego. Na przełomie lat 60. i 70. można też było zauważyć wzrost znaczenia sportu studenckiego na terenie miasta. Przełomem było otwarcie Akademii Wychowania Fizycznego, która miała zaspokajać rosnące zapotrzebowanie na rozwój szkolnictwa ukierunkowanego na wychowanie kadr nauczycielskich i trenerskich. W uczelni dominowały takie dyscypliny sportu, jak: akrobatyka, szermierka, lekkoatletyka, narciarstwo czy biathlon.

Przywołując historię Katowic, należy również wspomnieć o zasłużonych klubach sportowych, takich jak: KS „Kolejarz” (siatkówka kobiet) czy GKS „Naprzód” (łyżwiarstwo figurowe, hokej na lodzie) oraz postaci słynnego alpinisty, Jerzego Kukuczki (Katowicki Klub Wysokogórski), tenisistki Aleksandry Olszy (Giszowieckie Towarzystwo Tenisowe) czy szachistki Krystyny Radzikowskiej-Hołuj („Start” Katowice).

Wraz z rozwojem dyscyplin sportowych tworzona była dla nich odpowiednia infrastruktura, m.in.: Torkat¹ – oddany po raz drugi do użytku w 1949 r.; tor saneczkowy w Murckach, wieża spadochronowa – odbudowana w 1951 r., strzelnica Strzeleckiego Bractwa Kurkowego, basen Bugła, stadion „Pogoni” (ul. Kościuszki), stadion na Muchowcu (tor żużlowy), Hala Targów Katowickich (park Kościuszki), hala widowiskowo-sportowa „Spodek” (1969), Stadion Lodowy „Jantor” (Janów) itd. (Kęsik 1996). Część z tych obiektów działa do dziś.

Transformacja w latach 90. XX wieku zapoczątkowała zmiany w strukturze sportu (Godlewski 2002). Wywołała chęć powrotu do dawnych idei, np. reaktywacji strzeleckiego bractwa kurkowego. Rozszerzono również wybór dostępnych dyscyplin sportowych, np. curling, bowling, unihokej, futbol amerykański, sztuki walki.

Po ponad 50 latach w Katowicach odrodził się mecenat miejski. Prezydent miasta promuje sport i motywuje sportowców poprzez przyznawanie im stypendiów oraz nagród sportowych.

Obecnie duży nacisk kładziony jest na rozwój sportu dzieci i młodzieży. Upatruje się na tym polu przyszłych sukcesów sportowych, dlatego stanowi to jeden z priorytetów zawartych w Strategii rozwoju sportu w Katowicach do 2020 roku (Godlewski 2002).

3. Parki miejskie Katowic

Kształtowanie tkanki miejskiej Katowic rozpoczęło się w pierwszej połowie XIX w. i było związane z nadaniem miastu praw w 1865 r., a następnie z rozbudową traktów komunikacyjnych i węzłów kolei żelaznej. Podmokłe tereny zostały osuszone i poddane parcelacji, a serce miasta znajdowało się pomiędzy ulicami: Młyńską, Dworcową, Warszawską, Francuską, Mariacką, Mikołowska i Gliwicką (Zarys rozwoju miasta, s. 97). Nadmierna eksploatacja złóż i lasów spowodowała uszczuplenie terenów zieleni, zlokalizowanych zaledwie wokół Placu Wolności, Placu Miarki oraz w pobliżu cmentarzy. Pierwsze tereny rekreacyjne powstały poza centrum, na ziemiach nienadających się pod zabudowę, czyli związanych z eksploatacją górniczą.

W 1874 r. powołano Związek Upiększania Miasta, który zajął się zazielenianiem Katowic. W efekcie jego działalności powstał pierwszy rekreacyjny Park Południowy (Zarys rozwoju miasta, s. 103), nazwany od 1925 r. Parkiem Ko-

---

¹ Torkat – nieistniejący już obiekt w Katowicach, będący pierwszym w Polsce sztucznym lodowiskiem. Latem pełnił funkcję boiska i sali koncertowej. Działał od 1930 do 1973 r.

ściuszki². Jego początki sięgają 1888 r., kiedy na obszarze 6 ha uporządkowano teren leśny, zadrzewiając go, wytyczając alejki, a następnie wprowadzając różne odmiany roślin. W 1913 r. powstała przy Magistracie Dyrekcja Ogrodów Miejskich, która wytyczyła tam szlaki turystyczne. Wreszcie od 1922 r. pojawiły się: ozdobne drzewa, krzewy i klomby kwiatowe, place zabaw, boisko, ławki, a w latach 30. XX w. – tor saneczkowy (Lipońska-Sajdak 1995). Aktualnie obszar ten stanowi ok. 51,49 ha. Oprócz tras spacerowo-rowerowych, miejsce to posiada boisko do gry w petanque (bulodrom)³, plac zabaw ze ścianką wspinaczkową oraz wieżę spadochronową, która w latach 50. XX w. służyła do szkoleń lotniczych i skoków spadochronowych. Aktualnie jest to pomnik poświęcony obrońcom Katowic, poległym w 1939 r. Pozostałe katowickie parki pojawiły się dopiero w XX w.

Wbrew obiegowym opiniom województwo śląskie należy do bardzo zalesionych. Największe skupiska zieleni w Katowicach mają leśną proveniencję. Są to Katowicki Park Leśny, Park Zadole oraz Park Murckowski. Pierwszy z wymienionych, zwany potocznie „Doliną Trzech Stawów”, wziął swoją nazwę od zbiorników wodnych, które istniały tam w XIX w. Aktualnie jest ich jedenaście, a cała powierzchnia zajmuje ok. 35 ha. Park był kształtowany od lat 60. XX w. na terenie zlewni Potoku Leśnego i stanowi ok. 250 ha. Nazwa Katowicki Park Leśny funkcjonuje od lat 70. XX w., a oficjalnie została nadana przez Radę Miasta Katowic w dniu 25 października 2010 r.⁴

Część zachodnia jest użytkowana przez Parki Państwowe i Nadleśnictwo, prowadzące gospodarkę leśną. Miejsce to oprócz niezwykłych walorów przyrodniczych jest przestrzenią rekreacji. Przygotowane tam zostały: alejki spacerowe, trasa do jazdy na nartach biegowych, staw kąpielowy, staw „kajakowy” z wypożyczalnią sprzętu do sportów wodnych (w tym kajakarstwo wyczynowe i kanadyjki), przystań wodna dla wędkarzy, ścieżki rowerowe, „rolkostrada”, skatepark, boiska do piłki nożnej i siatkówki, korty tenisowe, stoliki szachowe i do tenisa stołowego, place zabaw. Park sąsiaduje z lotniskiem Katowice-Muchowiec, które użytkowane jest przez Aeroklub Śląski. Klub działający jako stowarzyszenie prowadzi szkolenia lotnicze w ramach kilku sekcji, takich jak: sport szybowcowy, balonowy, samolotowy i modelarstwo lotnicze⁵.

Park rekreacyjno-przyrodniczy Zadole wykształcił się z Lasu Ligockiego, a obecnie jego powierzchnia to 7,76 ha⁶. Spotykane są tu ciekawe okazy flory i fauny. W ramach Miejskiego Ośrodka Rekreacji i Wypoczynku działają tam: ze-

² Park Kościuszki, www.zzm.katowice.pl [15.08.2015]

³ Petanque – popularna gra towarzyska, wywodząca się z Francji. Polega na rzucaniu kulkami z określonego miejsca w kierunku małej plastikowej lub drewnianej kulki, w Polsce nazywanej „świnką”. Punkty zdobywa osoba, której uda się dorzucić swoje kulki jak najbliżej „świnki”.

⁴ Park Kościuszki, www.zzm.katowice.pl [15.08.2015].

⁵ Aeroklub Śląski, www.aeroklub.katowice.pl [15.08.2015].

⁶ Studium uwarunkowań, www.bip.katowice.pl [15.08.2015].

spół basenowy, korty tenisowe, tory deskorolkowe w obrębie skateparku, boisko do koszykówki, ścieżki rowerowe, urządzenia fitness.

Park Murckowski stanowi część kompleksu przylegającego do rezerwatu Las Murckowski. Został założony w 1954 r., a jego nieformalną nazwą był Park KWK „Murcki”. Pierwotnie jego obszar stanowił około 7 ha, ale pod wpływem działań mających na celu zwiększenie tej powierzchni został poszerzony o kolejne 2 ha w kierunku wzgórza Wandy w latach 80. XX w. Dziś jego obszar to 9,83 ha (Studium uwarunkowań, Prognoza). Główną ideą przyświecającą ochronie i rozbudowie tego miejsca jest występowanie drzewostanów bukowych, których wiek przekracza 100 lat. W skład infrastruktury sportowej tego kompleksu wchodzi: trasy rowerowe, korty tenisowe, wypożyczalnia sprzętu wodnego, boiska trawiaste i asfaltowe, betonowy krąg taneczny, plac zabaw. W Parku Murckowskim działa również koło wędkarskie i klub jeździecki. Ponadto krzyżują się tu szlaki turystyczne: Zielony Szlak Zielonej Fali z Mysłowic, Niebieski Katowicki Szlak Spacerowy z Murcek oraz Czerwony im. Mariana Kantora Mirskiego z Giszowca i Mysłowic.

W Katowicach istnieją parki o znaczeniu dzielnicowym. Należą do nich: Park Olimpijczyków (uchwała Rady Miasta Katowice nr XVIII/238/2000), Park Bogucki, Park Wełnowiecki, park Alojzego Budnioka, Park Załęski (uchwała Rady Miasta Katowice nr LXV/1303/10), Lasek Alfreda (uchwała Rady Miasta Katowice nr X/139/11).

Specyficzną cechą katowickich parków jest ich usytuowanie w pobliżu kopalń i terenów przemysłowych. Na ich terenie przeplatają się ścieżki spacerowo-rowerowe ze szlakami turystycznymi, a także Szlakiem Historii Górnictwa Górnośląskiego. Dotyczy to Parku Boguckiego (4,18 ha, powstanie: 20-lecie międzywojenne); Parku Wełnowieckiego (4,18 ha, powstanie: lata 30. XX w.); Giszowca (1906-1907), Lasku Alfreda (15,88 ha) oraz wspomnianego już Parku Murckowskiego.

Tereny rekreacyjne powstawały dla mieszkańców, których osiedla w większości stanowiły kolonie robotnicze. Przykładem tego jest Giszowiec i Lasek Alfreda. Twórcy nowoczesnego osiedla patronackiego przy kopalni Giesche (KWK „Wieczorek”) stworzyli park w samym centrum o powierzchni 3,38 ha⁷, pełniącego funkcje kulturalno-rozrywkowe. Mieściły się tam m.in.: gospoda, kręgielnia, sala teatralno-koncertowa, a także pierwsze pola golfowe i korty tenisowe. Obecnie w ramach infrastruktury sportowej istnieją: stoliki szachowe, bulodrom – boisko do gry w petanque, alejki spacerowe. Park ze względu na obecność pomników przyrody został wpisany do Rejestru Zabytków Województwa Śląskiego⁸. Głównie

⁷ Park Giszowiec, www.zzm.katowice.pl [15.08.2015].

⁸ Rejestr Zabytków, www.wkz.katowice.pl [15.08.2015].

na część dawnego giszowieckiego parku została przekształcona w skansen na Placu pod Lipami.

Wśród parków nawiązujących do rekreacyjnych tradycji znajduje się Park Załęski, utworzony w 1938 r. z dawnego ogródka jordanowskiego. Zaobserwowano działania mające na celu rewitalizację terenów zieleni, czego przykładami są: rewitalizacja Parku Wełnowieckiego w 2006 i 2011 r.⁹; modernizacja Parku Zadole od 2005, Parku w Giszowcu w latach 2006-2007, Parku Załęskiego w latach 2008-2010; projekt uporządkowania i wzbogacenia pod kątem wypoczynkowo-rekreacyjnym w 2016 r. Parku Olimpijczyków i Parku Bogucickiego¹⁰.

Katowice posiadają ponadto tereny zieleni o szczególnych walorach przyrodniczo-krajobrazowych. Należą do nich: Rezerwat Przyrody Ochojec, przez który przebiega Szlak Ochojski, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe: „Źródła Kłodnicy” oraz „Szopienice-Borki”, rezerwat boru bagiennego w obrębie Lasu Murcowskiego „Płone Bagno”.

4. Rekreacja na terenach parków miejskich Katowic

Badanie przeprowadzono w marcu 2015 r. na terenie 11 katowickich parków. Dobór próby był celowy. Łącznie w badaniu wzięło udział 250 osób (165 kobiet i 85 mężczyzn). Charakterystykę badanych przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Charakterystyka badanych

Płeć				
kobieta		mężczyzna		
66%		34%		
Wiek				
do 25 lat	25-35 lat	35-45 lat	45-65 lat	65 lat i więcej
25,6%	46%	19,6%	5,6%	3,2%
Wykształcenie				
podstawowe	zawodowe	średnie	wyższe niepełne	wyższe
1,2%	18,8%	38,4%	16,4%	25,2%
Status zawodowy				
bezrobotny	pracownik fizyczny	pracownik biurowy	uczeń/student	emeryt/rencista
5,6%	28,4%	26%	34,8%	5,2%

Źródło: opracowanie własne.

⁹ Park Alojzego Budnioka, www.katowice.eu [15.08.2015].

¹⁰ Przybytek, www.katowice.naszemiasto.pl [15.08.2015].

Metodą badawczą był sondaż diagnostyczny wykorzystujący jako narzędzie kwestionariusz ankiety. Badanie miało charakter jakościowy. Kwestionariusz ankiety obejmował 5 pytań o charakterze jedno- lub wielokrotnego wyboru z możliwością dopisania komentarza oraz metrykę korelacyjną. Kwestionariusz ankiety został zweryfikowany pod względem rzetelności i trafności we wcześniejszych badaniach pilotażowych.

W strukturze wiekowej dominowały osoby w przedziale wiekowym 25-35 lat – 115, następnie poniżej 25. roku życia – 64 osoby, w przedziale 35-45 lat – 49 osób i 45-65 lat – 14 osób. Najmniej było osób powyżej 65. roku życia – 8.

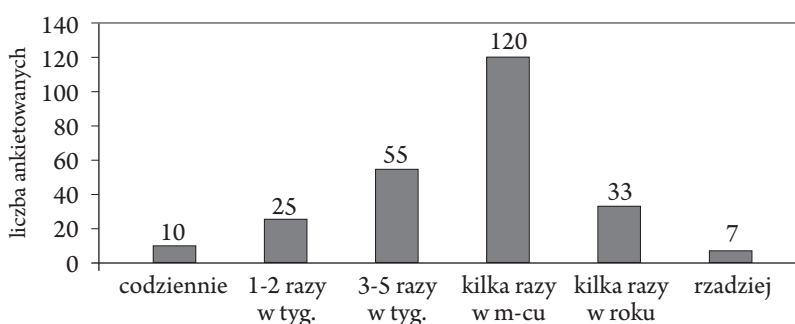
Większość badanych zdobyła średnie wykształcenie – 96 osób, następnie wyższe – 63, zawodowe – 47 i wyższe niepełne – 41. Najmniej było osób z wykształceniem podstawowym – 3.

W przypadku statusu zawodowego dominowali uczniowie i studenci – 87 osób. Następnie najczęściej pojawiali się pracownicy fizyczni – 71 i umysłowi – 65 osób. Najmniej liczną grupę stanowili bezrobotni – 14 osób oraz emeryci i renciści – 13 osób.

4.1. Częstotliwość wizyt

W celu sprawdzenia atrakcyjności zapytano, jak często ankietowani odwiedzają katowickie parki i korzystają z dostępnych usług i atrakcji. Prawie połowa badanych (48%) przybywa do parków kilka razy w miesiącu. 22% odwiedza je 3-5 razy w tygodniu, a 4% nawet codziennie. Można przypuszczać, że są to osoby mieszkające w niewielkiej odległości od tych terenów. Kilka razy w roku parki odwiedza 13,2% badanych, natomiast rzadziej – 2,8%. Często są to osoby mieszkające w odległych od tych punktów miejscach. Wśród badanych 10% przybywa do parków 1-2 razy w tygodniu (wykres 1).

Wykres 1. Częstotliwość wizyt w parkach

Źródło: opracowanie własne.

Wpływ na decyzję o wizycie w parku ma z pewnością jego dostępność komunikacyjna. Ważne jest, jak bardzo park jest oddalony od miejsca zamieszkania, ale przede wszystkim czy da się do niego dotrzeć pieszo lub innym środkiem komunikacji miejskiej lub prywatnej.

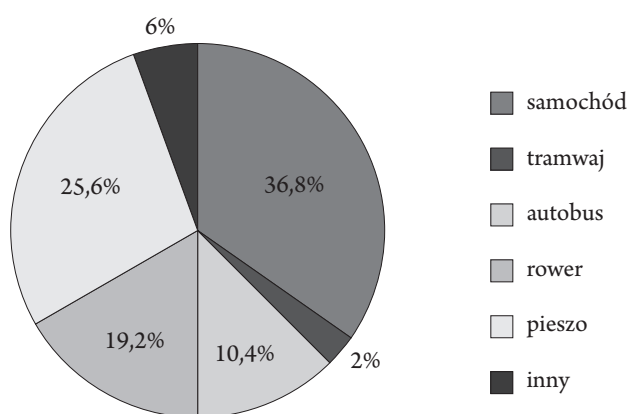
4.2. Środek lokomocji

W dobie wielu możliwości spędzania czasu wolnego atrakcyjność danego terenu jest istotna przy wyborze formy rekreacji. W związku z tym takie cechy, jak: dostępność, liczba i rodzaj istniejących na danym terenie obiektów sportowo-rekreacyjnych, stan czystości środowiska, organizowane imprezy sportowe oraz subiektywne odczucie zadowolenia z wykonanej aktywności, wydają się kluczowe.

Dostępność komunikacyjna dotyczy możliwości dojazdu środkami transportu lub szlakami pieszymi do określonego miejsca, celu. Dzięki rozwojowi tras komunikacyjnych wzrasta atrakcyjność danego terenu, ponieważ zwiększa się jego dostępność dla rekreanta. Ponad połowa ankietowanych (67%) uważała, że dostępność komunikacyjna katowickich parków jest poprawna. Zbadano również, jakim środkiem lokomocji dojeżdżano do tych terenów. Najczęściej do parków przyjeżdżano samochodem – 92 osoby.

Tereny zieleni Katowic tworzone były w celach wypoczynkowych, dlatego musiały uwzględniać również osoby niezmotoryzowane. Wśród badanych 64 osoby dochodziły do parku pieszo. Rowerem do terenów zieleni dojeżdżało 48 osób. W Katowicach coraz większą wagę przykładana się do tworzenia ścieżek rowerowych. Istotną rolę w dotarciu do parków odgrywa również komunikacja

Wykres 2. Środki lokomocji stosowane w celu dotarcia do katowickich parków

Źródło: opracowanie własne.

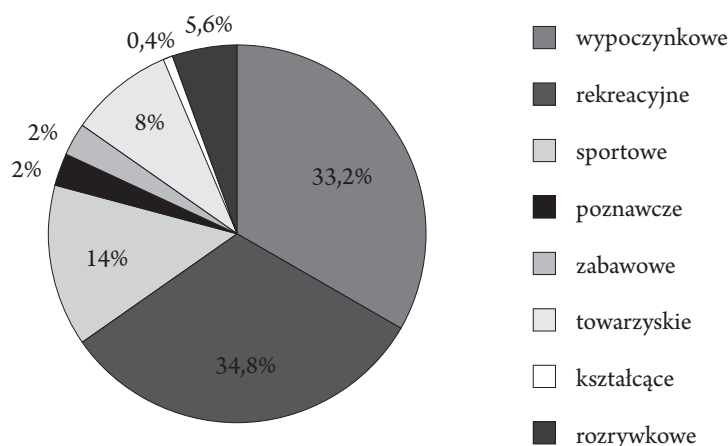
miejska. Wśród badanych autobusem do terenów zieleni dojeżdżało 26 osób, natomiast tramwajem zaledwie 5. Różnica między środkami może wynikać z szerszej sieci połączeń autobusowych niż tramwajowych – do wielu parków tramwaj nie dojeżdża. Inny od wymienionych środków transportu wskazało 15 badanych, np. rolki (wykres 2).

4.3. Motywacja

Pierwsze parki w Katowicach znacznie różniły się swą rolą od tych znajdujących się obecnie na terenie miasta. W XIX w. tereny zieleni, m.in. skwery, place, parki, powstawały w miejscach, które nie nadawały się pod zabudowę. Z upływem lat wzrosła jednak funkcja wypoczynkowa i rekreacyjna na tych terenach. Obecnie parki mają zapewniać odwiedzającym wypoczynek czynny i bierny, stanowić miejsce do spędzania czasu wolnego.

Badanie obejmowało sprawdzenie motywów, jakimi kierowali się odwiedzający katowickie parki. Najwięcej osób odwiedzało je w celach rekreacyjnych – 87 osób. Mogły mieć na to wpływ odpowiednia dostępność komunikacyjna i szeroka baza rekreacyjna. Drugim ważnym motywem był wypoczynek. Wskazały go 83 osoby. Atrakcją parku jest przestrzeń odizolowana od ruchu i zgiełku miasta. Jest on miejscem, w którym można spędzić czas na łonie natury. Kolejnym wskazanym motywem był sport (35 osób). Może to świadczyć o obecności istotnej dla rozwoju sportu infrastruktury. Parki mogą być również ciekawym miejscem spo-

Wykres 3. Motywy odwiedzin w katowickich parkach

Źródło: opracowanie własne.

tką. Mają wiele ścieżek do spacerowania, ławek do wypoczynku czy obiektów gastronomicznych. Popularną funkcją wykorzystania parku jest organizowanie na jego terenie różnego rodzaju imprez i wydarzeń. Cele towarzyskie wskazało 20 osób, natomiast rozrywkę 14 badanych. Cele poznawcze i zabawowe wskazało tylko po 5 osób. Mogła mieć na to wpływ niewielka promocja wartości krajoznawczych/kulturowych katowickich terenów zieleni. Najmniejszy procent odwiedzających wskazywał zaś motywy kształcące – 1 osoba. Wykres 3 przedstawia procentowe ujęcie motywów, dla których badani odwiedzali katowickie parki.

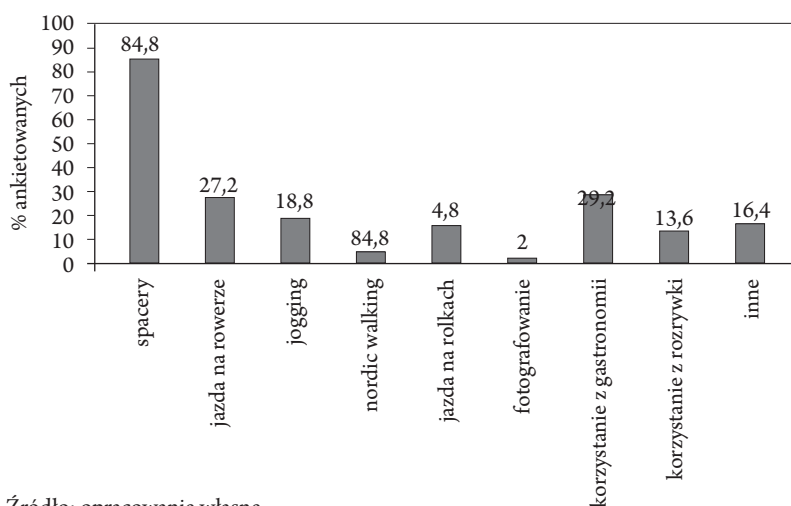
4.4. Formy rekreacji

Katowickie parki oferują wiele możliwości odwiedzającym. Dostępna jest w nich zarówno szeroka baza sportowo-rekreacyjna, jak i naturalne warunki środowiska, które umożliwiają i zachęcają do ruchu na świeżym powietrzu.

W badaniu zapytano, jakie działania podejmują ankietowani podczas wizyt w parkach. Najchętniej uprawianą formą aktywności wśród badanych (212 osób) były spacery. Przyczyną tego może być rozległa sieć tras spacerowych, drózek i ścieżek. Korzystają z nich również osoby uprawiające jogging (47) na świeżym powietrzu. Wraz z rozwojem sieci tras spacerowych dostępne stały się też ścieżki rowerowe. Wśród badanych 68 osób korzystało z nich, jeżdżąc na rowerze.

Przebywając w tak atrakcyjnych miejscach, jakimi są parki, często korzysta się z oferowanych w nich usług gastronomicznych (73 ankietowanych).

Wykres 4. Aktywności podejmowane w katowickich parkach

Źródło: opracowanie własne.

Coraz bardziej popularna staje się też jazda na rolkach. W katowickich parkach można zauważyć rozwój tras dla rolkarzy. Spośród badanych korzystało z nich 38 osób.

Z usług rozrywkowych typu eventy czy większe imprezy kulturalne korzystało 34 ankietowanych. Nordic walking na terenie parków uprawiało 12 badanych, natomiast fotografowaniem zajmowało się 5 osób.

Inne formy podejmowane w czasie wolnym na terenie katowickich parków wskazało 41 badanych. Były to m.in.: narciarstwo biegowe, jazda na deskorolce, ćwiczenia na plenerowej siłowni oraz ścieżka zdrowia (wykres 4).

5. Podsumowanie

Katowice są miastem leżącym na południu Wyżyny Śląskiej. Charakteryzują się bardzo urozmaiconą rzeźbą terenu oraz wpływem oceanicznego klimatu. Ze względu na swe położenie stanowią centrum Aglomeracji Śląskiej. Miasto powszechnie kojarzone jest z przemysłem i górnictwem. Jednak to tereny zieleni zajmują największą część jego powierzchni (aż 2/3).

W XIX w. wiele terenów w Katowicach i na obrzeżach było bagnistych. Krajobraz miasta tworzyły lasy i podmokłe grunty. Parki powstają więc głównie na bazie dawnych lasów, które zostały wydzielone i wykarczowane. Wiele terenów osuszono i przygotowano pod użytkowanie (proces ten nadal trwa). Katowickie parki mają leśny charakter. Drzewa liczą sobie dziesiątki, a nawet setki lat. Stanowi to o wyjątkowych walorach tych miejsc (rezerwaty).

Na terenach silnie zindustrializowanych, takich jak Katowice, obok rozwoju przemysłu i gospodarki pojawiła się tendencja do rozwoju kultury fizycznej. Przykłady to: ogródki jordanowskie i promocja aktywności fizycznej od najwcześniejszych lat, działania Związku Zieleni Miejskiej i powstawanie parków, zieleńców i skwerów. Ciekawe jest współistnienie przyrody ożywionej i terenów przemysłowych. Parki powstawały bowiem w otoczeniu osiedli patronackich (górnich, hutniczych) dla mieszkańców.

Wraz z tendencją do podejmowania aktywności fizycznej na świeżym powietrzu Katowice szybko stały się ważnym obiektem destynacji ruchu sportowego i rekreacji na południu Polski. Posiadające rozbudowaną sieć komunikacyjną stwarzają duże możliwości rozwoju oraz korzystania z terenów zieleni.

Celem badania było zidentyfikowanie czynników mających wpływ na rozwój rekreacji na terenach parków miejskich. Stwierdzono, że dostępność, formy i motywacje mają istotny wpływ na podejmowanie aktywności rekreacyjnej na terenach zieleni.

Prawie 30% badanych odwiedza katowickie parki 3-7 razy w tygodniu. Można przypuszczać, że są to osoby, które mieszkają w okolicy, ale również przyjezd-

ni. Wynika z tego, że sieć komunikacyjna jest dobrze zlokalizowana względem katowickich parków. Ankietowani odwiedzali parki głównie w celach wypoczynkowych, rekreacyjnych i sportowych. Użytkownicy terenów zieleni podejmują różne formy aktywności fizycznej. Oferta katowickich parków jest bogata i może zachęcać do podejmowania aktywności rekreacyjnych (jazda na rowerze, pływanie czy spacer).

Jenny Veitch przeprowadziła badania na temat efektów rozwoju i poprawy jakości terenów zieleni dla aktywności fizycznej. W parkach, w których ingerencja w rozwój była większa, zauważyła znaczący wzrost osób korzystających z nich w 2010 r. w porównaniu do roku wcześniejszego (z 235 do 985); z czego spacerujących z 155 do 369 oraz uprawiających energiczną aktywność z 38 na 257. Stwierdziła więc opłacalność ingerencji i inwestowania w tereny zieleni dla poprawy poziomu życia ludzi. Podniesienie poziomu jakości parków powoduje zatem wzrost liczby korzystających z ich terenu oraz aktywności fizycznej (Veitch i in. 2012).

Z chwilą nadania Katowicom praw miejskich podejmowane były działania w celu do tworzenia lub modernizowania terenów zieleni, które dzięki wzrostowi znaczenia kultury fizycznej stały się przestrzenią rekreacji dla mieszkańców.

Literatura

- Aeroklub Śląski, www.aeroklub.katowice.pl/index.php?option=com_content&view=category&layout=theme1425:category&id=33&Itemid=172 [12.04.2015].
- Casper J.M., Harolle M.G., Kelley K. (2013), Gender differences in self-report physical activity and park and recreation facility use among Latinos in Wake County, North Carolina, *Annals of Behavioral Medicine*, t. 45, nr 1: 49-54.
- Child S. i in. (2015), Demographic differences in perceptions of outdoor recreation areas across a decade, *Journal of Park & Recreation Administration*, t. 33, nr 2.
- Godlewski P. (2002), Sport wyczynowy w Polsce 1989-2001. Od sportu socjalizmu realnego poprzez chaos do hybrydy, w: *Przeobrażenia w systemie kultury fizycznej po roku 1989 w Polsce i w Niemczech*, red. B. Woltman, Gorzów Wlkp.: Wyd. AWF w Gorzowie Wlkp., Polskie Towarzystwo Naukowe Kultury Fizycznej.
- Kęsik J. (1996), *Wojsko Polskie wobec tężyzny fizycznej społeczeństwa 1918-1939*, Wrocław: Wyd. AWF we Wrocławiu.
- Larson L. i in. (2014), Physical activity levels and preferences of ethnically diverse visitors to Georgia state parks, *Journal of Leisure Research*, t. 46, nr 5: 540-562.
- Lipońska-Sajdak J. (1995), *Katowice wczoraj*, Gliwice: Wyd. „Wokół nas”.
- Park Alojzego Budnioka, www.katowice.eu [27.10.2011].
- Park Giszowiec, Związek Zieleni Miejskiej, www.zm.katowice.pl/index.php/park-giszowiec [11.04.2015].
- Park Kościuszki, Katowicki Park Leśny, Park Zadole, Park Giszowiec, Park w Murckach, Park Bogucki, Związek Zieleni Miejskiej, www.zm.katowice.pl [7.04.2015].

- Parki i ogrody: Dolina Trzech Stawów, Katowicki Park Leśny, Park Bogucki, Park Kościuszki, Park Wełnowiecki, Park Załęski, Rezerwat „Las Murckowski” i „Wesoła Fala”, www.parki.org.pl [7.04.2015].
- Programm des Städtischen Gymnasiums zu Kattowitz – 3 Ostern 1874*, Katowice 1874.
- Przybytek J., *Park Bogucicach i Park Olimpijczyków będą rewitalizowane. Przybędzie sporo atrakcji*, <http://katowice.naszemiasto.pl/artykul/park-bogucicach-i-park-olimpijczykow-beda-rewitalizowane,3285951,artgal,t,id,tm.html> [12.04.2015].
- Rejestr Zabytków Województwa Śląskiego nr 1229/78, www.wkz.katowice.pl/ [12.04.2015].
- Steuer A. (2012), *Kultura fizyczna i sport*, w: *Katowice. Środowisko, dzieje, kultura, język i społeczeństwo*, red. A. Barciak, Katowice: Muzeum Historii Katowic.
- Steuer A. (2007), *Mecenat przemysłowy w ruchu sportowym Katowic w okresie międzywojennym*, w: *Katowice. W 141. rocznicę uzyskania praw miejskich. Przemiany protoindustrialne jako czynnik miastotwórczy*, red. A. Barciak, Katowice: Instytut Górnośląski, Urząd Miasta Katowice, Muzeum Historii Katowic.
- Steuer A. (1999), *Ruch sportowy w Katowicach-Załężu (1895-1988)*, Katowice, „Kronika Katowic” t. 8.
- Strategia Rozwoju Sportu Miasta Katowice do 2020 roku, <https://bip.um.katowice.pl/dokumenty/2012/3/13/1331623868.pdf> [14.04.2015].
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, Cz. 1: Uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego, Urząd Miasta Katowice, www.bip.um.katowice.pl [27.03.2011].
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego. Prognoza oddziaływania na środowisko, Urząd Miasta Katowice, www.bip.um.katowice.pl [6.07.2011].
- Uchwała Rady Miasta Katowice w sprawie nadania nazwy placowi położonemu na terenie miasta Katowice „Lasek Alfreda”, nr X/139/11 z dnia 30 maja 2011 r., www.bip.um.katowice.pl [14.04.2015].
- Uchwała Rady Miasta Katowice w sprawie nadania nazw placom położonym na terenie miasta Katowice (Park Wełnowiecki, Park Zadole, Park Murckowski), nr LXV/1303/10 z 27 września 2010 r., www.bip.um.katowice.pl [14.04.2015].
- Uchwała Rady Miasta Katowice w sprawie nadania nazwy placowi położonemu na terenie miasta Katowice „Park Załęski”, nr LX12/1270/10 z 26 lipca 2010 r., www.bip.um.katowice.pl [14.04.2015].
- Uchwała Rady Miasta Katowice w sprawie nadania zespołowi parkowemu w Katowicach Szopienicach nazwy „Park Olimpijczyków”, nr XVIII/238/2000 z 17 stycznia 2000 r., www.bip.um.katowice.pl [14.04.2015].
- Veitch K. i in. (2012), *Park improvements and park activity: A natural experiment*, *American Journal of Preventive Medicine*, t. 42, nr 6: 616-619.
- Weng P.-Y., Chiang Y.C (2014), *Psychological restoration through indoor and outdoor leisure activities*, *Journal of Leisure Research*, t. 46, nr 2: 203-217.
- Zarys rozwoju miasta Katowice 1865-1945* (1978), red. J. Szaflarski, Katowice: Śląsk.

Selected factors that influence the practice of recreational activity in urban parks in Katowice

Summary. Katowice is the central city in the Silesian Agglomeration. Commonly, it is associated with high industrialization and the mining industry, but it also has a wealth of green spaces. Sports have had a long history in Katowice. Physical culture developed together with political and economic changes, also following the main trends stemming from abroad. Even today in the city, we can see the development a modern trend: outdoor exercise. In the conducted study on the physical activity of residents in Katowice (N = 250), 11 city parks were taken into consideration. The aim of the study was to identify factors (forms, availability, management, and motivation) responsible for the development of recreation and parks in urban areas of large cities. It was found that the Katowice parks are suitable places to practice various terrain forms of movement and to have sports facilities.

Keywords: Katowice, sport, recreation, physical activity, urban parks